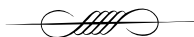

Anyák az egyetemen

A női szerepek változásának tettenérése

ENGLER ÁGNES: *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban*. Gondolat kiadó, Budapest, 2011. 319.

Az igényes küllemű könyv borítóján¹ a női szerepek változásának egyik következménye válik láthatóvá. Könyvek között, a gyermekét kezében tartó tanuló-anya tekintete gyermekére irányul. Az anya tanul, most nem a gyermekével játszik. A tanulás által viszont saját emberi tőkájába fektet be inaktív éveit alatt, aminek lehetséges hozama – egyebek mellett –, a munkaerőpiacon történő könnyebb és eredményesebb érvényesülés lehet. Ennek segítségével viszont már gyermeke „tőkáját” is gazdagítja.

Engler Ágnes a Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézetének kutatója, a felsőoktatást kisgyermekes anyákként igénybe vevő nők kicsiny – de növekvő – csoportját vizsgálta, melynek eredményeiről most a *Kisgyermekes nők a felsőoktatásban* című könyvében olvashatunk. A Gondolat kiadó Doktori mestermunkák sorozatának legfrissebb kötete-ként megjelent írás –, melyben korábban elsősorban a jog- és történelemtudományok körét bővítő művek jelentek meg – most egy, az oktatásszociológia territóriumán belül a felsőoktatás-szociológiáját, valamint a munka- család és

oktatáspolitikát színesítő művel gazdagodott.

A könyv jelentősége egyebek mellett, hogy olyan, hazánkban korábban nem kutatott és az andragógia témakörét érintő kérdésekre ad választ, mint például: melyek a gyermeküket nevelő anyák felsőoktatási tanulmányaik megkezdésére irányuló motivációi, milyenek a felsőfokú tanulmányaik eredményei, és mekkora a tanulmányaik várható hozama a munkaerő-piacra történő visszatérésüket követően. Vagyis, a szerző a felsőoktatás egy kis szeletét kutatva több szempontból közelíti meg a témát.

A kötet szerkezete két nagyobb tartalmi egységből áll, nyolc fejezetre bontva. Az első tartalmi egységben a felsőoktatásban résztvevő kisgyermekes anyák „*tanulmányi döntéshozatalának értelmezési*” modelljét fekteti le, majd az anyák tanulmányaikba való befektetéseinek várható hozamterületeit vázolja fel. Mindezt

a hazai és a nemzetközi releváns szakirodalmak alapján közérthető formában tárja az olvasó elé. Az ezt követő egység négy fejezte két felsőoktatási intézmény gyermeknevelési támogatásban részesülő hallgatóival végzett kérdőíves kutatás körülményeit és eredményeit összegezve ad választ feltevéseire.

A mű első fejeztében, a karrierjüket gyermeknevelés céljából megszakító, de a felsőoktatásban résztvevő nők tanulmányi motivációit járja körül a kulturális reproduk-

¹ A borító Nagy Mariann grafikájának felhasználásával készült.

ció és a racionális döntéseméletek segítségével. Ennek alapján a gyermeknevelési támogatás és az inaktív évek alatt történő tanulás eredményeként gyarapítható tőkefajta háttérét tárja fel. Ezt követően a társadalmi háttérből és a nemi különbségekből fakadó különböző tanulási stratégiákat veszi számba, rávilágítva arra, hogy a lányok nagyobb kulturális tőkével rendelkeznek, ezért tanulmányaikat célzó befektetések elsősorban a felsőfokú oklevél megszerzésére irányulnak. Továbbá, kitér a társadalmi szubvenció megszűnését követő munkaerő-piaci reintegráció körülményeire is. A szerző megállapítja, hogy a társadalom a gyermeknevelési támogatással a népesség gyarapodásába, a juttatásokkal (tandíjmentesség) annak minőségébe fektet be.

Az intellektuális kibontakozás hozamterületei című részben a szerző egyebek mellett arra mutat rá, hogy a tanulás javítja a gyermeknevelés miatt megszakított szakmai út folytatásának esélyeit, de emellett az intellektuális kibontakozás is motiváló erővel bír. A nők belső motivációjának egyik eredménye a felsőoktatás feminizálódásában érzékelhetővé is válik, ennek okait feltárva pedig az is megállapítható, hogy ez az emancipálódást is elősegíti. A felsőoktatást tovább vizsgálva megállapítható, hogy a levelező tagozatokon, – melyet a kisgyermekes anyák is igénybe vesznek – nincs eltérés a férfiak és nők arányában, azonban az inaktív hallgatók csupán öt százalékat teszik ki ezen csoportnak.

A következő fejezet a munkaerő-piaci integráció körülményeit boncolgatja, melyben kitér a rejtett munkanélküliségre, valamint arra, hogy a nemek eltérő karrierszemléletéből fakadó különbségeken túl, a női munkavállalókat még az „üvegplafon” jelenség is hátráltatja, annak ellenére, hogy a magyar nők magasabb iskolázottsági szinttel rendelkeznek, mint a férfiak. A gyermeknevelési támogatások megszűnését követően, a munka világába történő reintegráció kevéssé nevezhető eredményesnek, azonban a magasabb végzettséggel ren-

delkezők sikeresebbek ezen a területen.

A szociális beágyazódás hozamterületei tanulmányozó fejezetben a hagyományos anyai és házastársi női szerepek megváltozásának okairól és következményeiről olvashatunk. Engler kiemeli, hogy a nők több mint kétharmada gyermekintézményben helyezi el kisgyermekét, azonban a bölcsődék túlterheltsége miatt az anyák húsz százaléka a rokonok segítségére szorul ezen a téren. Rávilágít a családbarát munkahelyek jelentőségére, mivel a kisgyermek nevelése mellett történő munkavégzést a rugalmas munkaidő segíthetné, de erre csak a magasabb végzettségű nőknek van lehetőségük. A munkahelyi beilleszkedésen túl, az inaktív évek alatt végzett felsőoktatási tanulmányok a hallgató-anyát intellektuális kihívások elé állítják, melynek végső célja a diploma megszerzése, aminek hozama a szakmai felkészültség megkopásának elkerülése is.

A könyv második nagyobb tartalmi egységében, melyben a könyv kulcsfejezetei találhatóak a szerző longitudinális kutatásairól olvashatunk, melyek a Debreceni Egyetemen és a Nyíregyházi Főiskolán tanulmányaikat kisgyermekes anyaként folytató hallgatók körében zajlott. A kutatás két hullámban (2006 és 2009) történt. Az első szakaszban az intézményekben tanulmányaikat folytató, a másodikban pedig az új diplomájukkal elhelyezkedő anyák felmérése zajlott, két almintát elkülönítve a meglévő alapvégzettségük (érettségi, diploma) szerint. Egyebek mellett olyan kérdésekre kereste a választ mint, a kulturális klíma kitapinthatóságának minősége a felnőttkori tanulásra vonatkozó döntésekben, a külső motivációs erő hatásának mértéke a tanulmányi döntésmechanizmusban, vagy a tanulmányok megtérülésének mértéke a munkaerő piacon.

Engler Ágnes empirikus kutatás segítségével tárta fel a hallgatók tanulmányaik megkezdésére irányuló motivációit. A környezet hatását vizsgálva megállapítható, hogy a tanulmányaik kezdetén diplomával nem rendelkezők jelentősebb ösztönzésben része-

sültek családjuk részéről a diplomásokhoz képest, azonban tanulmányaik folytatása során kevesebb támogatásban részesültek, mint diplomás hallgatótársaik. Ezen túl, a diplomával rendelkezők kevésbé érezték, hogy párkapcsolatukban problémák merültek volna fel tanulmányaik folytatásából kifolyólag, annak ellenére, hogy a vizsgálatok alapján ők fordítottak több időt családjukra.

A külső motiváló tényezők közül a legerősebbnek a munkaerő piacon való érvényesülés megtérülése bizonyult, a tanulmányok megkezdését érintő tényezőket azonban a tandíjmentesség is gazdagította, melynek kiadáscsökkenő hatását elsősorban a diplomások kívánták kihasználni. Az érettségizett hallgatók tanulmányi átlaga gyengébbnek bizonyult diplomás diáktársaikéhoz képest. A munkaerő-piaci elhelyezkedés javulását elsősorban az érettségivel rendelkezők várják megszerzett felsőfokú bizonyítványuktól. A diplomával korábban is rendelkezőket főként a tanulás iránti pozitív attitűd vezette ismét az iskolapadba, azonban a szak megválasztásában a haszonelvűség játszott szerepet. Kimutatható, hogy a nők iskolai pályafutásuk alatt tudatosan készülnek a – hagyományos feleség és anya szerepeiken túl –, a munkavállaló szerepére is. A megkérdezettek többsége úgy vélte, hogy a kisgyermekes anya jelentős hátránnyal indul újbóli karrierútjára.

A kutatás második hulláma – mely az anyák tanulási befektetéseik megtérülését vizsgálta, felfedi –, hogy az érettségivel rendelkezők elsősorban a főiskolai karokat részesítették előnyben, szemben a korábban diplomával rendelkezőkkel, akiket az egyetemi oklevél megszerzése motivált. A diplomával rendel-

kező kisgyermekes anyák majd száz százaléka tudott elhelyezkedni gyermekgondozási éveit követően. Az anyák fele tért vissza előző munkahelyére, ahol több esetben előléptetés vagy bérnövekedés történt. Ez a tanulmányokból fakadó előnyök munkaadó oldalán történő megtérülését jelzi. Új munkahelyen elsősorban a korábban diplomával nem rendelkezők helyezkedtek el, újonnan megszerzett végzettségüknek megfelelő munkakört keresve. Ezen csoport elhelyezkedése tehát sikeresebbnek tekinthető. A vizsgálat eredményei cáfolták azt a feltételezést, hogy a jobb tanulmányi eredménnyel rendelkezők eredményesebbnek bizonyulhatnak a munkaerőpiacra történő visszatérés alkalmával, azonban az integrálásban sikeresebbek szakválasztásukat nagyobb arányban érezték helyesnek, továbbá erőteljesebben hangsúlyozzák inaktív éveik alatti tanulmányaik jelentőségét.

Az utolsó fejezetben a kutatás következtéseinek összegzéséről, a feltételezések indoklásáról vagy cáfolatáról olvashatunk. Ismét rávilágítva arra, hogy a társadalom által elvárt és támogatott anyai szerepről való részleges „lemondás” is megtérülhet – kulturális és anyagi téren egyaránt – a kisgyermekes anyaként vállalt tanulásba való befektetés által.

A könyv szerteágazó közönségnek ajánlható: a tanárképzésben részt vevő hallgatók tudását gyarapíthatja, mint ahogyan gondolatébresztő lehet a pedagógiai és szociológiai felsőoktatási szakemberek körében is. Túllépve a nevelés és bármely más diszciplína határain figyelemreméltóvá válhat a gyermekgondozás miatt inaktívvá vált kisgyermekes anyák számára is.

CSEJOSZKI MIHÁLY